

se, melyben a kézzel frott, majd a nyomtatott könyvek magyarországi elterjedésének útját tárja fel a kolostori könyvtáraktól Mátyás király nevezetes gyűjteményén keresztül a 19–20. század üzleti vállalkozásban terített könyvkínálatáig. A nagy témák mellett azonban feltűnnek a Kókay-életműben más színek is: Jókai-kiadások sajtó alá rendezése, szöveggyűjtemények (válogatás a Magyar Hirmondó cikkeiből, 1981; *Magyar folyóiratok programcikkeinek válogatott gyűjteménye*, 1978; *Levelek a magyar sajtóról 1780–1848*, 1990) valamint érdekes résztémákat felvillantó dolgozatok, például Bessenyei „áttéréséről”, Napóleon proklamációjáról vagy éppen Lodovico Muratori „reformkatolikus” teológiai nézeteiről.

Mondanom sem kell, hogy Kókay György nemcsak az intézetben szokásos családias megszólítás szerint „tanár úr”, hanem valóban tanít: sajtótörténetet az ELTE Könyvtartudományi Tanszékén, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, a székesfehérvári és a szombathelyi Tanárképző Főiskolán. 1987 óta címzetes egyetemi docens. Előadásokat tart itthon és külföldön, magyar és német nyelven. A tudományos közéletben is tevékenyen részt vesz mint az MTA Sajtótörténeti Munkabizottságának elnöke, a Könyvtörténeti Munkabizottság, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság és 1996-tól kezdve az Irodalomtudományi Bizottság tagja.

1954-ben házasodott, két felnőtt gyermeke van. A szélesebb, nem csupán szakmabeli nyilvánosság elé egyszer lépett. 1994-ben, 65. születésnapja alkalmából állami kitüntetést kapott: a Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjét. Nemigen emlegette: nem az az ember, aki szereti, ha ünneplik. Mégis, a kerek évfordulón, ha kissé késve is, hadd köszöntse most Kókay Györgyöt, a kollégát, a tudós kutatót, tanárt, lapszerkesztőt az írásainak gyakran helyet adó Itk szerkesztőgárdája és olvasóközönsége! Isten éltesse sokáig, erőben, egészségben!

Kecskés András

Szili József hetvenéves

Vallomással kezdem: egyetemi hallgatóként az ő nevét ismertem meg elsőként az Elméleti Osztály tagjai közül. A Helikon 1965-ös évfolyamában jelent meg *A szocialista művészet néhány általános formai jelensége és az elidegenedés leküzdése* című dolgozata. A kor pártos szellemében az elidegenedéssel nem volt elegendő teoretikusan szembenézni, hanem még le is kellett „küzdeni” – ahogy azt a tanulmány már a címevel is félreérthetetlené tette. Ám nagy megrökönyödésemre a szerző nem annyira az elidegenedést próbálta leküzdeni, mint inkább a legfőbb vitapartnerének tekintett Lukács György kirekesztő szemléletét. Védelmébe vette a művészetnek Lukács által lebecsült vonulatát, amelyet – mint megtudtam – a „térbeli forma” jellemez elsősorban. Bár nem egészen tudtam, hogy mire kell gondolni, valamelyest útba igazított, hogy Scmprun regényc, *A nagy utazás* szerepelt reprezentatív példaként. Sőt a kitűnő regény egyenesen a joyce-i módszer pozitív változatának minősült, amiből persze az is következett, hogy az *Ulysses* sem lehet az ördögtől való. Akkoriban írtam szakdolgozatomat a művészi elidegenedésről, éppen Lukács György esztétikai főmű-

véből kiindulva. Az *Ulysses*ről nem volt határozott véleményem, viszont szerettem *A nagy utazást*, így hát a tanulmány nem kis fejtörést okozott. Nem tudhattam, hogy Szili József a polgári dekadencia hatása alá került – hiszen nem átalította lefordítani (még hozzá az ötvenes években) T. S. Eliot *The Waste Land*-jét, de ez csak napjainkban lepleződött le, amikor a fordítás megjelent a Kappanyos András által válogatott *Angol költők antológiájában* (2000).

1968-ban kerültem az Elméleti Osztályra, éppen mikor az a legválságosabb időszakát élte fennállása óta. Az osztályt eredetileg az a (kultur)politikai intenció hívta életre, hogy marxista védőpajzsot emeljen Lukács György állítólagos revizionista kártevésével szemben. Az itt tevékenykedő munkatársak lelkesen láttak neki a megtisztelő feladatnak, de – a hivatalos állásponttól meglehetősen elkanyarodva – úgy védtek meg a realizmust, hogy annak fogalmába még az avantgárd is belefért. Időközben Lukácsot visszazárták az MSZMP-be, s az Elméleti Osztály megszűnése bizonyosnak látszott. Ebben a siralomházi hangulatban Nyíró Lajos mellett Szili József tartotta a lelket a többiekben. Az ő akkori teljesítményét is csak a (ma induló generáció számára talán felfoghatatlan) korabeli kontextusban lehet értelmezni. Igazi *feladatteljesítő* volt (az én szememben ez föltétlenül pozitívum): ha például a művészi visszatükrözésről kellett írnia, hát arról írt, de úgy, hogy Lukács koncepciójával szemben megpróbálta kijátszani Caudwellét (*A művészi visszatükrözés szerkezete: A művészet ismeretelméleti kérdései Christopher Caudwell és Lukács György esztétikájában*, 1981). Tulajdonképpen az is rendíthetetlen, sztoikus attitűdjét, katasztrófaelhárító képességét bizonyítja, ahogy átvette Nyíró Lajostól az irodalomelméleti kézikönyv szerkesztését – azok után, hogy az egy évtized alatt nem készült el és úgy nézett ki, hogy sohasem fog elkészülni. Szili József zseniális ötlettel állt elő: kinyilvánította, hogy nincs szükség átfogó kézikönyvre; ekkor az összes érdekelt társszerző megkönnyebbülten sóhajtott fel, s pillanatok alatt elkészült *A strukturalizmus után* című kézikönyv (1992).

A rendszerváltás kevés embert szabadított fel Szili József nemzedékében oly mértékben, mint őt. Végre utat engedhetett eredendő dekonstruktivista hajlamainak. A történetiség időbeli, lineáris fogalmával szemben most már a történelmet is problémák köre szerveződő, mondhatnám, „térbeli forma”-ként értelmezte, melyben az egymáshoz kapcsolódó gondolatok teremtenek valódi folytonosságot. Előbb általános szinten fogalmazta meg ezt (*Az irodalomfogalmak rendszere*, 1993), később konkrétan, mindenekelőtt a 19. századi irodalmat elemző tanulmányaiban („*Légy, ha birsch, te »világköltő«...*”: *A magyar líra a XIX. század második felében*, 1998). Míg Németh G. Béla kényszeredett klasszikusnak, szkeptikusan konstruktivista gondolkodónak állította be Arany Jánost, Dávidházi Péter pedig a „magyar strukturalizmus atyját” üdvözölte benne, addig Szili József a költő formaművészetében rejlő játékosságot emelte ki, mintegy dekonstruktív-posztmodern jelenségként mutatva fel Aranyt (*Arany hogy istenül: Az Arany-líra posztmodernisége*, 1996). A hajdani feladatteljesítő szigorúan fegyelmezett attitűdjét levette alakította ki az elmúlt évtizedben a maga autonóm, nemcsak problémavállaló, hanem egyúttal problémafelvető magatartását. A stílusa is megváltozott. „Van valami, ami nem tetszik nekem Goethe *Faust*-jában – olvasható például *Az ember tragédiájáról* írt tanulmányában. – Éppenséggel az, hogy annyira *goethés*. Kendőzetlenül. Túlcsiszolt? Túl tökéletes? Minuciózusan grandió-

zus? Mint a weimari paloták: nincs kissé alacsonyan a firmamentum?” Abban viszont – szerencsére – folytonosnak mondható pályája, hogy nagy kedvvel ülteti át magyarra az irodalomelméleti alapműveket: ahogy korábban Wellek–Warren örökzöldjét (*Az irodalom elmélete*, 1972), utóbb Northrop Frye nagyszerű esszékötetét (*A kritika anatómiája*, 1998).

Veres András

Intézeti hírek

(1999. január 1.–december 31.)

Január 6-án a franciaországi CNRS Humanizmuskutató Központjának munkatársai tartottak előadást az Irodalomtudományi Intézetben (Jean-François Maillard: *Imprimeurs et érudits dans la première moitié du 16e siècle*; Catherine Magnien: *Etienne Pasquier et ses éditeurs*).

*

A január 21–22-én Párizsban ülésezett *La circulation des hommes, des œuvres et des idées entre la France* című konferencián Ács Pál tartott előadást *L'Italie et la Hongrie* címmel.

*

Az Irodalomtudományi Intézet Martin-kó András-díját január 30-án Tarnói László vehette át *Értéktételek a magyarországi német nyelvű irodalmi életben a 18–19. század fordulóján* című tanulmányáért (ItK, 1997, 235–246).

*

A február 3–4-én Debrecenben ülésezett *Deuxièmes journées d'études françaises* című konferencián Karafiáth Judit ismertette *Jeux surréalistes* című előadását.

*

Március 10-én Martin Warnke adott elő az Irodalomtudományi Intézetben (*Figuren: Auf den Spuren eines literaturtheoretischen Begriffs bei Dürer*).

*

A Vajda György Mihály 85. születésnapja alkalmából március 18-án Szegeden megrendezett *A kultúraköziség dilemmái* című konferencián Szörényi László adott elő *Severini János polivalens nemzeti tudata* címmel.

*

A március 23-án Milanóban megrendezett *Cavaglia-ülésszakon* Sárközy Péter adott elő.

*

Italia ed Ungheria dagli anni trenta agli anni ottanta címmel megjelentek az 1993 októberében az MTA Irodalomtudományi Intézete és a velencei Fondazione Giorgio Cini által Budapesten rendezett konferencia előadásai. A tanulmánykötetnek a Római Magyar Akadémián március